

UN TEZAU DE MONEDE BIZANTINE DESCOPERIT LA CONSTANȚA

BUCUR MITREA

Pe teritoriul municipiului Constanța s-a descoperit pe la finele anului 1929¹ un tezaur de monede bizantine de bronz. Amănunte în legătură cu punctul și împrejurările în care acest important document numismatic a ajuns la cunoștința noastră se păstrează în arhiva Institutului de arheologie din București². După informațiile oficiale consemnate în actele aflate la dosar, reiese că descoperirea s-a făcut pe terenul ce aparținea în acel timp fermei Școlii normale din localitate³. Sînt păstrate și unele amănunte topografice : tezaurul s-a găsit în cartierul numit pe atunci Anadolchioi⁴, azi cartierul Poporului. Punctul în care s-a descoperit tezaurul este și el menționat⁵. Sînt cunoscute și împrejurările. Desfundînd terenul pentru a fi plantat cu vie, lucrătorul Dionisie Jurov a dat peste o oală ce conținea monede. Cantitatea de monede a fost apreciată cam la 1,5 kg. Lucrătorul amintit și-a însușit întreaga descoperire și a încercat s-o valorifice la un zaraț, pe nume Mendel

¹ Actele de la dosar menționează data de 9 decembrie cînd autoritățile din Constanța au întocmit Procesul-Verbal care se referă la descoperire.

² Principalele documente în legătură cu această descoperire sînt cuprinse în Arhiva Muzeului național de antichități, azi Institutul de arheologie, Dosar, 1929/64 din 12 decembrie ; 153/68 verso ; 158 din 13 decembrie, precum și Dosar 1930/10, care cuprinde o bună sinteză a împrejurărilor în care s-a făcut descoperirea. Documentul a fost întocmit de Harilau Metaxa, pe atunci subdirector al Muzeului național de antichități și șeful Cabinetului numismatic.

³ După o altă versiune ce mi-a fost comunicată de profesorul Ioan Gr. Popescu din Constanța, descoperirea monetară s-a făcut pe proprietatea sa. Și noi inclinăm să dăm crezare acestei versiuni, care nu exclude pe cea oficială, ci mai curînd se completează. Cercetări de microtopografie, la nivelul realităților din anul 1929 vor putea duce la identificarea cu precizie a punctului de descoperire.

⁴ Pentru moment ne rezumăm că trimitem pentru amănunte topografice la planul general al orașului Constanța, cu precizarea străzii Poporului. Ținem să exprimăm calde mulțumiri lui Adrian Rădulescu, directorul Muzeului de istorie națională și arheologie din Constanța, care la solicitarea noastră a binevoit să ne trimită, cu amabilitate și promptitudine, planul din fig. 1, cu notările cartierului și a străzii.

⁵ Actuala strada Poporului.

Lipovici, din Constanța. Între timp aflînd de găsirea tezaurului, conducerea școlii respective, a sesizat autoritățile locale, prin profesorul Ioan Gr. Popescu⁶. Autoritățile la rîndul lor, potrivit legii, au confiscat de la zaraful amintit, cu forme legale, toate monedele, pe care le-au îndrumat apoi la Muzeul național de antichități din București, azi Institutul de arheologie. Aci monedele au fost curățite, identificate, clasificate și catalogate⁷.

Din documentele păstrate la dosar reiese că numărul monedelor recuperate cu acel prilej ar fi fost de 383 exemplare. După informații ulterioare, primite de semnatarul acestor rînduri, înainte de 1961, tocmai de la unul din martorii care cunoșteau bine întreaga problemă a descoperirii, profesorul Ioan Gr. Popescu, reiese că D-sa a reținut din monedele aflate un număr de vreo 50—60 de exemplare, valorificate ulterior la anticarul Șapira din București⁸. Acest important lot de monede îl socotim pierdut, cel puțin deocamdată. Pentru studiu ne-a rămas un număr de 383 exemplare.

Potrivit catalogului monedelor din tezaur, întocmit de noi în 1961, distingem trei categorii de monede: un bronz emis de Maximianus (spuriu?), 252 monede mici de bronz, cunoscute sub denumirea generică de *minimi*. Este vorba de *nummi*, piese în valoare de doi, trei sau mai mulți *nummi*, care au fost emise în a doua jumătate a secolului al V-lea și în continuare și în secolul următor. Ele sînt în general rău păstrate și multe sînt în stare fragmentară. Lor li se adaugă un număr de 130 monede bizantine de bronz, în general bine păstrate. Ele formează baza studiului nostru. Cronologic, acest lot de monede a fost emis de împărații Anastasius, Iustin I și Iustinian. Adăugăm amănuntul că monedele lui Anastasius sînt emise după reforma din 498. Acest ultim lot formează obiectivul cercetării noastre mai adîncite.

Din punct de vedere tehnic monedele au fost descrise în partea a doua a lucrării noastre, sub denumirea Catalogul monedelor. La el vom face mereu aluzie în comentariul nostru pe care-l prezentăm mai jos.

⁶ După versiunea de la nota 3 terenul pe care s-a descoperit tezaurul ar fi aparținut prof. I. Gr. Popescu, fapt care explică reținerea unui număr de monede despre care va fi vorba mai departe.

⁷ A fost întocmită o amplă Notă de inventar, Institutul de arheologie, Dosar, Inventar, Nr. 1162, 17 p. de semnatarul rîndurilor de față.

⁸ Informația am primit-o înainte de 1961 din partea profesorului amintit, am trecut-o în nota de inventar citată și noi o reținem ca posibil reală. Dacă o pomenim, o facem pentru implicațiile pe care le are în valorificarea științifică a tezaurului. Prin faptul că din întreaga descoperire au fost reținute și înstrăinate vreo 50—60 exemplare, aceasta înseamnă că piesele în cauză (avînd în vedere scopul urmărit) nu puteau fi decît folles sau, mai puțin probabil și în număr mai mic, demi-folles. Întrucît întreg lotul cu care operăm efectiv numără 130 exemplare, care în marea lor majoritate se încadrează în aceste două nominaluri, atunci masa tezaurului, mai precis cea a celor două principale nominaluri, folles și demi-folles, a fost păgubită cu un procent între 39 și 46 exemplare. De aci și unele prudente rezerve în concluziile pe care le vom formula.

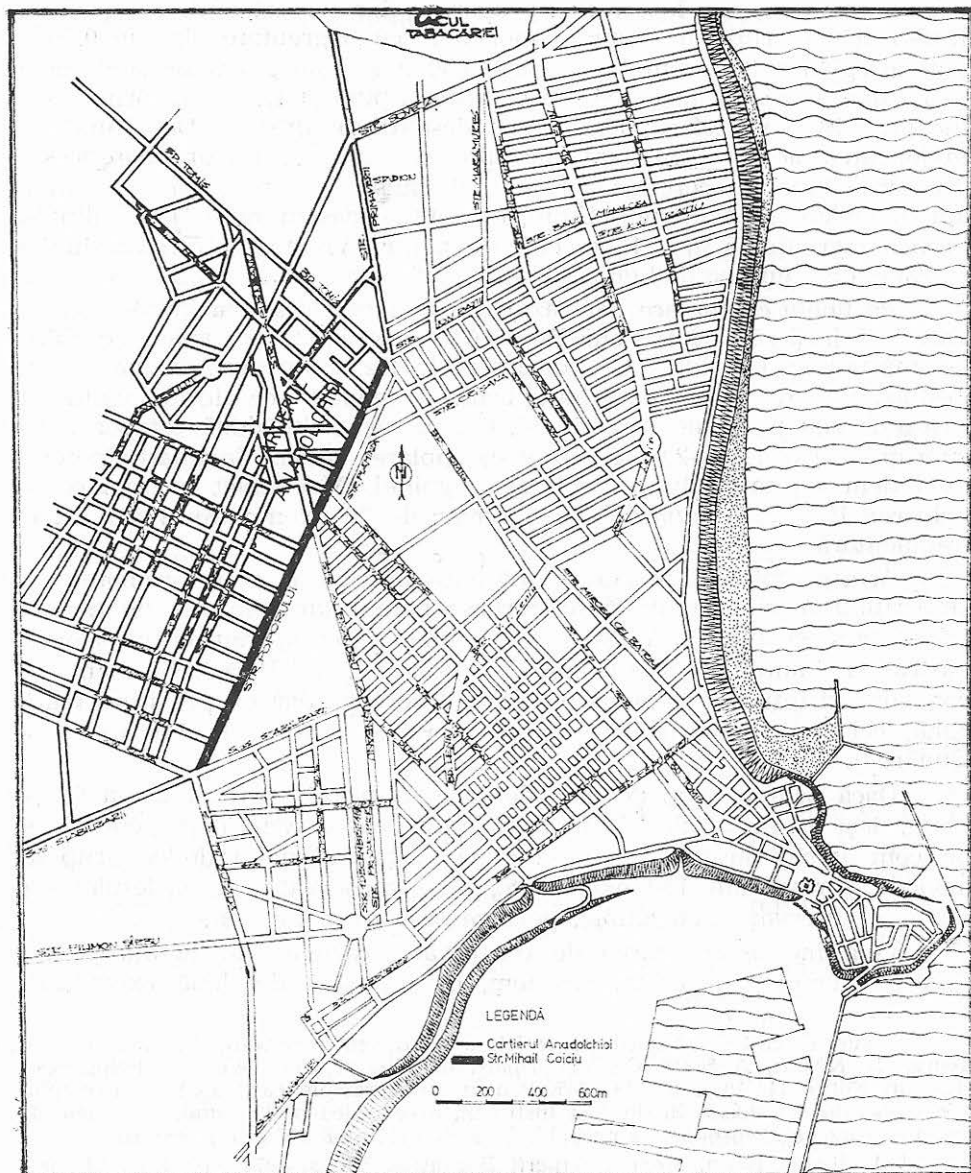

Fig. 1. Planul municipiului Constanța cu cartierul Anadolchioi și str. Poporului, unde s-a descoperit tezaurul.

Mai întâi câteva cuvinte referitor la „*minimi*“⁹ din tezaur. Cum am menționat deja, starea lor de conservare este precară. De aceea, pentru moment, am încercat o grupare a lor pe categorii de greutate. Într-o primă grupă am cuprins monedele cu o greutate pînă la 0,50 g. Am înregistrat 34 exemplare. Între 0,50 g și 1,50 g am deosebit două subgrupe: una pînă la 1 g și cea de a doua pînă la 1,50 g. În prima s-au încadrat 130 exemplare, iar în cea de-a doua alte 42. Deci numeric, majoritatea acestor emisiuni mărunte se situează în limitele acestei greutăți. După un cercetător recent al emisiunilor monetare bizantine, am în vedere pe Wolfgang Hahn, am putea avea *minimi*, 1/288 dintr-o libră, cu greutatea de 1,13 g, ceea ce pentru vremea lui Anastasius ar corespunde unui nominal de 2 1/2 *nummi*¹⁰.

Pe unele exemplare am văzut sau mai precis starea lor de conservare lasă încă să se întrevadă litera A monogramat cum apare de obicei pe măruntele emisiuni ale împăratului. De asemenea se mai poate desluși, nu fără oarecare greutate, urme de monograme ale lui Iustin sau Iustinian sau poate de la amîndoi. Cît privește alte două categorii, cea cuprinsă între 1,50—2,00 g, cu 9 exemplare, sîntem înclinați, ipotetic, să vedem un multiplu al aceluiași nominal. Mai exact exemplare cu valoarea B, Γ, Δ *nummi*¹¹. Un număr de 26 exemplare sînt în stare fragmentară.

Aceste emisiuni monetare mărunte au cauzat vieții economice a Imperiului mari greutăți și numeroase nemulțumiri în cea de a doua jumătate a secolului al V-lea. Ele nu numai că erau greu de transportat, păstrat și manipulat, dar se pretau ușor și la falsificări. Și asemenea contrafaceri întîlnim chiar pe teritoriul Dobrogei, dar nu pe latura maritimă, cel puțin pînă acum, ci pe latura ei vestică, la Izvoarele, pe Dunăre¹².

Dacă primul grup de monede care formează tezaurul de la Constanța, deși în număr de 253 ne-a prilejuit doar o prezentare generală și un comentariu sărac¹³, cea de-a doua parte, cel de-al doilea grup de monede, format din 130 exemplare, bine conservate, ne prilejuieste o serie de observații mai ample, pe care le vom expune mai jos.

Vom începe cu starea de conservare, care a fost notată pentru fiecare exemplar în parte. Reținem, că în afară de două exemplare,

⁹ Asupra acestei categorii de emisiuni a se vedea Howard L. Adelson and George L. Kustas, *A Sixth Century Hoard of Minimi from Western Peloponese*, *Museum Notes*, 11, 1964, p. 159—205. Pentru monogramele care apar pe exemplarele emise de Anastasiu, Iustin I și Iustinian, a se vedea p. 205, unde sînt figurate tipurile principale, însoțite de probabilele atribuiri împăraților de mai sus.

¹⁰ Wolfgang Hahn, *Moneta Imperii Byzantini*, Viena, 1973, vol. I, p. 24, precum și tabelele de la finele volumului.

¹¹ Adelson și Kustas, loc. cit.

¹² Vasile Culică, *Pontica*, 5, 1972, p. 367—400.

¹³ Monedele din această categorie rămîn să fie investigate în mod adecvat și cu toată atenția cuvenită într-o cercetare viitoare.

numerele 267 și 348, care sînt rău conservate, celelalte sînt satisfăcător, bine sau chiar foarte bine păstrate. În special, exemplarele emise de Iustinian după anul 538 sînt bine sau foarte bine conservate ¹⁴.

Varietăți

Am considerat ca atare exemplarele care nu se află înregistrate în publicația de referință DOC.

Astfel, un follis emis de Iustin I în monetăria de la CON (nr. 299) are litera officinei Ξ (E inversat).

Dintre emisiunile lui Iustinian am remarcat unele variante care constau din formă pe care o are o stea de pe rv. (nr. 326, 328, 329, 336, 373, 375) sau din modul în care sînt eșalonate cifrele care compun anul de domnie (nr. 370, 371 și 380). Un *decanummion* emis de același împărat (nr. 372) nu-i este cunoscut publicației DOC.

Tot aici mai pot fi notate alte două noutăți. Astfel pe un follis emis la Nicomedia de Iustinian I legenda este DNIVTS+NVS (nr. 319). Pe un nominal asemănător, emis de aceeași monetărie, pentru același împărat, sigla atelierului monetar este scrisă în sens invers, o parte în exergă, IN, iar în st. K ¹⁵.

Ca observații de ordin tehnic reținem o surfrapare (nr. 295), o dublă batere (nr. 302), precum și „oboseala“ matrițelor monetare, care în primul rînd din cauza uzajului lor, dar probabil și din alte motive tehnice, nu s-au imprimat pe porțiuni mai mici sau mai mari, atît pe av., cît și pe porțiunea corespunzătoare de pe rv. (nr. 257, 277, 283, 286, 298, 301, 320, 327, 330-333, 343, 346, 347, 349, 351, 352 și 355).

Observații metrologice

Potrivite prin prizma greutateii, monedele emise în numele lui Anastasius pot fi grupate în două emisiuni deosebite. Prima, cuprinsă între anii 498 și 512, se caracterizează prin greutate redusă și modul mic. În această categorie se încadrează trei folles din tezaurul nostru. Ei au greutățile de 8,58 (nr. 263), 8,62 (258) și 9,43 g (nr. 260).

Cea de-a doua emisiune se plasează cronologic între anii 512 și 518. Tezaurul pe care-l studiem conține nouă exemplare care se încadrează în acest răstimp. Din punct de vedere al nominalului, șapte sînt folles, iar două demi-folles. Nominalul M, de 40 nummia, are următoarele greutăți: 18,40 (nr. 254); 17,15 (nr. 259); 17,12 (nr. 261); 16,69 (nr. 257); 16,19 (nr. 256); 14,57 (nr. 262); 13,60 (nr. 255). Cele două exemplare care poartă cifra de valoare K, douăzeci, deci demi-folles, care se încadrează în aceeași emisiune, au greutățile de 7,25 g (nr. 264); și 7,79 g (nr. 265).

¹⁴ A se vedea Catalogul monedelor, în special nr. 359 (cu pl. I, 6), 360, 365, 366, pl. I, 7.

¹⁵ În Catalogul monedelor este descrisă sub nr. 322.

Deși numărul de exemplare de care dispunem în tezaurul de la Constanța este redus, să vedem cum se încadrează media greutateii pentru fiecare din cele două emisiuni de tipul M, 40 nummia, în raport cu mediile obținute în cercetări similare, dar dispunând de un număr mai mare de exemplare.

Pentru prima categorie de folles de astfel de exemplare, ca de alt fel și pentru cea de a doua, vom reproduce datele unei specialiste în materie, Cécile Morrisson. Învățata franceză, ținând seama de greutatea a 21 folles studiate de A. R. Bellinger, la care mai adaugă alte 41 exemplare aflate în publicațiile de referință ale lui Wroth, Tolstoi, DOC, conchide „on obtient un poid moyen de 8,77 g”¹⁶. Or media obținută de cele trei exemplare ale tezaurului nostru este de 8,86 g, care se integrează perfect în greutatea mijlocie obținută de cunoscuta specialistă franceză. Aceeași autoare, rezumă mai departe și greutatea medie a acelorași emisiuni monetare, dar din etapa 512—518. Și precizează că se ridică la 16,34 g. La cele șapte exemplare ale noastre greutatea medie este de 16,25 g. Deci observăm o încadrare perfectă în ceea ce privește greutatea medie și a celei de-a doua emisiuni monetare.

Privite cronologic pe împărați, cele 130 de monede se repartizează în felul următor: Anastasius cu 12 exemplare (9,23% din tezaur), Iustin I cu 60 (46,15%), iar Iustinian cu 58 (44,61%). (Fig. 2).

N o m i n a l u r i

În tezaurul de la Constanța întâlnim pentru prima dată pe teritoriul Dobrogei¹⁷ într-o descoperire de monede bizantine toate tipurile de nominaluri de bronz emise de atelierele imperiale, în prima jumătate a secolului al VI-lea. Reamintim că am pomenit mai sus de existența în cuprinsul tezaurului a nu mai puțin de 252 minimi, în cea mai mare parte slab conservați, unii fragmentari, dar sub care se ascund exemplare de unul, două, trei *nummia*. Cercetări atente viitoare, folosind procedee moderne de curățire și identificare, vor reuși să precizeze unele nominaluri mărunte, precum și numele unora din împărații care le-au monetizat. Noi, după cât ni s-a părut, am sesizat atît sigla A, care poate fi atribuită în primul rînd lui Anastasius, dar și N care

¹⁶ Cécile Morrisson, *Catalogue des monnaies byzantines de la Bibliothèque Nationale*, Paris, 1970, p. 16, nota 5.

¹⁷ Monedele bizantine din secolele V—VII descoperite în Dobrogea au format obiectul a numeroase studii. Amintim citeva, unde se găsește bibliografia anterioară: Gh. Poenaru-Bordea, *BMI*, 40, 3, 1971, p. 51—57. Idem, în *Actes du XIVe Congrès international des études byzantines*, Bucarest, septembrie, 1971, vol. 3, publié 1976, p. 203—211. Idem, *Problèmes historiques de la Dobroudja (VIe—VIIe siècles) à la lumière des monnaies byzantines traitées par des méthodes statistiques*, *Pact*, vol. 5, 1981, p. 365—377. Pentru situația de la Dinogetia, a se vedea Bucur Mitrea, *Pontica*, 7, 1974, p. 49—72. Cf. Idem, *Actes du 8ème Congrès international de numismatique*, New York, Washington, 1973, Paris-Bâle, 1976, p. 451—453. Pentru Histria, a se vedea C. Preda și H. Nubar, *Histria, III, Descoperiri monetare, 1914—1970*, București, 1973, p. 78—85 și 198—233.

ne îndrumă pentru vremea lui Iustin I sau a lui Iustinian¹⁸. Pe unul din exemplare se distinge clar sigla B, deci valoarea de două nummia, emis, foarte probabil de Anastasius¹⁹. Este descris sub nr. 315. Un alt nominal, *pentanummion*, a fost precizat în trei exemplare: unul emis de Iustin I și două de Iustinian (nr. 314, 373 și 374). Nominalul de zece nummia, *decanummmion*, apare într-un singur exemplar, emis sub Iustinian (nr. 372).

Alt nominal care apare în tezaurul nostru este demi-follis-ul, notat cu cifra K, indicînd valoarea de 20 nummia. Îl găsim monetizat în două exemplare sub Anastasius, 11 în timpul lui Iustin I și 12 sub Iustinian. În total 25 exemplare. După cît se pare numărul de asemenea nominaluri în tezaur este relativ redus, chiar mic.

Nominalul de departe dominant este cel cunoscut sub denumirea de follis. Este întîlnit în nu mai puțin de 100 exemplare. Pe împărați acest nominal se repartizează în felul următor: Anastasius cu 10 exemplare, Iustin I cu 47, iar Iustinian cu 43.

Pentru a scoate în evidență rolul predominant al acestui nominal, follis, în acumularea din tezaur este suficient să amintim că toate celelalte nominaluri la un loc, inclusiv minimii, nu constituie decît 19,5 folles, deci abia a cincea parte din totalitatea folles-urilor păstrați în tezaur. Faptul acesta, după toate probabilitățile, ne arată că avem de a face cu un tezaur de acumulare, în care s-a păstrat și au fost teaurizate în primul rînd și în mare cantitate nominalul maxim. N-au lipsit nici celelalte subdiviziuni, dar toate sînt prezente în număr și cantități inferioare.

Monetăriile

Piesele din tezaurul nostru au fost bătute în atelierele monetare ale imperiului care se aflau în activitate în acea vreme. Potrivit sub acest aspect situația se prezintă în felul următor:

CON	·	109 exemplare	·	·	83,85%
THE	·	1	„	·	0,77%
NIK	·	15	„	·	11,54%
CYZ	·	3	„	·	2,31%
ANT	·	1	„	·	0,77%
?	·	1	„	·	0,77%
Total 130					100%

Pe baza datelor de mai sus putem conchide că atelierul monetar al capitalei Imperiului bizantin, Constantinopolul, este acela care pune la dispoziția Scythiei Minore monedele de care avea nevoie, în proporție de aproape 84%. După atelierul monetar din Constantinopol un rol des-

¹⁸ H. Adelson și G. Kustas, *loc. cit.*, p. 205.

¹⁹ W. Hahn, *op. cit.*, p. 24 și tabela Anastasius, Kupfer.

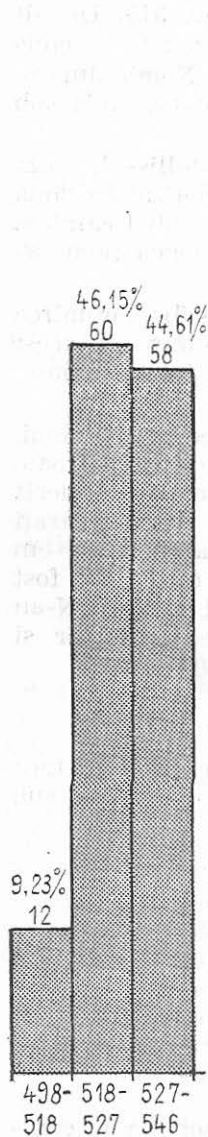

Fig. 2. Diagramă cu repartizarea monedelor pe în-părați.

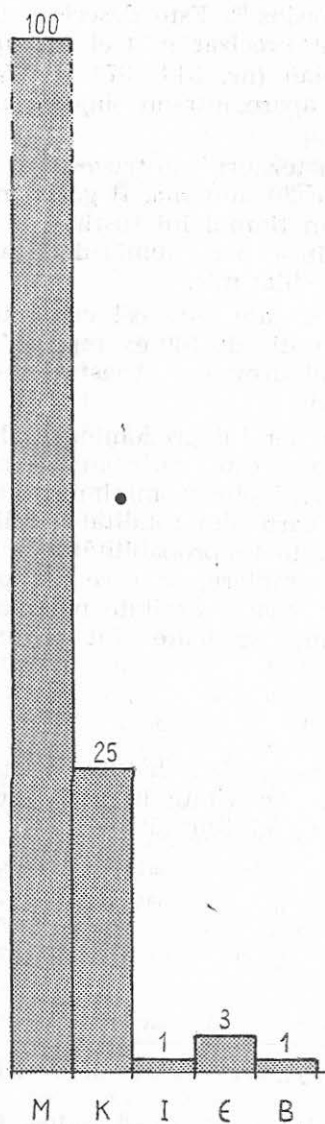

Fig. 3a. Diagramă cu repartizarea monedelor pe nominaluri.

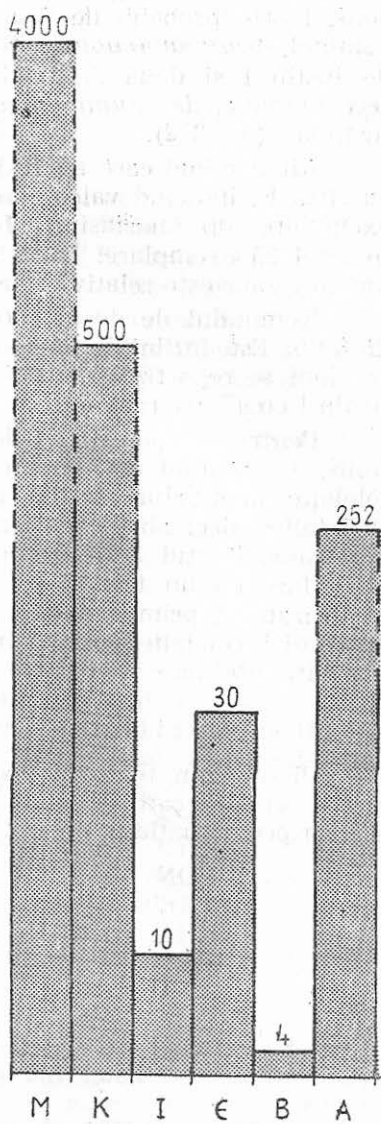

Fig. 3b. Diagramă cu nominalurile transformate în minimi.

tul de important l-a avut cel din Nicomedia, care participă cu 11,54% din numerar. Restul atelierelor monetare, în descoperirea noastră, apar ca avînd un rol cu totul minor. Pentru a vedea dacă datele pe care ni le oferă tezaurul nostru au o valoare semnificativă pentru întreaga regiune avem nevoie ca aceste date să fie comparate cu altele similare din aceeași regiune. Pentru moment cunoaștem situația din două cetăți: Histria și Dinogetia, la care se adaugă o situație generală a unei astfel de categorii de monede aflătoare la Cabinetul numismatic al Muzeului de istorie națională și arheologie din Constanța²⁰. Le menționăm mai jos, pentru a avea termen de comparație.

	Histria			Dinogetia			Scythia Minor
	1 Anast.	2 Iustin	3 Iustinian	1.	2.	3.	
CON	14	15	53	6	7	9	****
THE	—	—	1	—	—	1	**
NIK	1	2	7	1	—	6	***
CYZ	—	—	3	—	—	—	*
ANT	—	—	2	1	—	1	

Din examinarea comparativă pe care ne-o oferă datele expuse mai sus reies unele constatări ce se cer subliniate. Mai întii notăm că deși avem de a face, pe de o parte cu un tezaur, cum este cel de la care pornim, iar pe de altă parte cu material monetar recuperat din două cetăți bizantine deosebite; și, în sfîrșit, cu monede provenite din teritoriul Scythiei Minore, strînse într-o colecție a cabinetului din Constanța, toate acestea prezintă unele caractere comune. În fiecare din aceste complexe domină de departe monedele bătute în atelierelor monetare din Constantinopol. Acestei monetării îi urmează cea din Nicomedia, dar la distanță mare de precedentă. Îi succede apoi monetăria din Kyzikos, pe cînd celelalte două, Thessalonic și Antiohia au o prezență mai mult simbolică în aprovizionarea cu numerar circulant a Scythiei Minore.

Ni se pare interesant să ne oprim în final asupra modului în care se orînduiesc cronologic monedele lui Iustinian în tezaurul ce ne-a reținut atenția. Desigur, avem în vedere doar pe cele care sînt datate prin anii de domnie ai împăratului. În acest scop am întocmit

²⁰ Gh. Poenaru-Bordea, art. cit., *Pact*, 5, 1981, p. 376—377. Pentru circulația monedei bizantine la nord de Dunăre, a se vedea Constantin Preda, *SCIVA*, 23, 1972, 3, p. 375—415.

situația de mai jos, notînd în primul rînd în ordine cronologică anii în care au fost emise monedele și apoi numărul de exemplare :

539/40	· ·	3	exemplare
541/2	· ·	4	„
542/3	· ·	1	„
543/4	· ·	2	„
544/5	· ·	1	„
545/6	· ·	2	„

Din situația de mai sus reiese că monedele datate ale împăratului Iustinian prezente în tezaur se succed, deci au afluît, într-o anumită suită continuă, fără vreo întrerupere, care să ridice probleme și să ceară explicații. Cele mai recente monede din descoperire sînt două demi-folles (numerele 370 și 371). Ambele se datează în anii 545/6. Exemplarele amintite ne conduc la încheierea că tezaurul a fost îngropat în anii 545/6 sau imediat după această dată. Izvoarele literare, dar și cele epigrafice nu pot furniza pentru această dată informații care să documenteze un eveniment militar, o invazie, care să explice tănuirea tezaurului²¹. Dacă asemenea știri lipsesc, să vedem ce ne pot spune alte descoperiri monetare, tezaur și aflări izolate, mereu de pe același pămînt al Dobrogei sau chiar de la nord de Dunăre.

Informațiile de cari dispunem azi mai cunosc un singur tezaur ce conținea monede de bronz emise numai de împăratul Iustinian. Acel tezaur s-a descoperit la Satu Nou²²; jud. Constanța și nu în jud. Tulcea, cum figurează în informația primară, și cum continuă și azi în

²¹ Din bogata bibliografie care tratează problema incursiunilor populațiilor aflate în migrație, pentru o informare generală a se vedea Ion Barnea, *Din istoria Dobrogei*, vol. II, p. 416 și urm. Ca studii speciale menționăm J. Jouroukova, *Byzantino-bulgarica*, III, 1966, p. 255—262. Pentru unele tezaur de monede bizantine din secolul al VI-lea, descoperite la Sadovetz, a se vedea J. Jouroukova, în *Mélanges de numismatique, d'archéologie et d'histoire offerts à Jean Lafaurie*, Paris, 1980, p. 273—280.

²² Singura informație de care dispunem referitor la acest tezaur este cea consemnată de Const. Moisil, BSNR, XI, nr. 22, 1914, p. 55. O dăm în întregime. „La Satu Nou (jud. Tulcea) între ruinele de pe malul Dunării, V. Ursăchescu a găsit în 1912, 25 monede de aramă de la împăratul Iustinian. Monedele erau așezate sub o piatră în ruinele zidului înconjurător“. Cu privire la preciziunile geografice și arheologice, așa cum reies din cele relatate mai sus, observăm că localitatea Satu Nou, jud. Tulcea, nu este situată pe malul Dunării, ci pe al unei prelungiri a lacului Babadag, la circa 20 km (în linie dreaptă) sud de orașul Tulcea. În plus, ziduri de cetate romană nu par să fie cunoscute în localitate. În schimb, tot în Dobrogea, se mai află o altă localitate, cu exact același nume, Satu Nou, dar care este situată în județul Constanța. Această ultimă localitate este așezată într-adevăr în apropierea Dunării, iar cetatea cu ziduri bizantine se află chiar în apropierea malului Dunării. În ceea ce ne privește înclinăm pentru această identificare, cu corectarea și justificarea geografică și arheologică de mai sus. În cercetările recente asupra tezaurilor de monede bizantine din Dobrogea sînt menținute informațiile lui Const. Moisil.

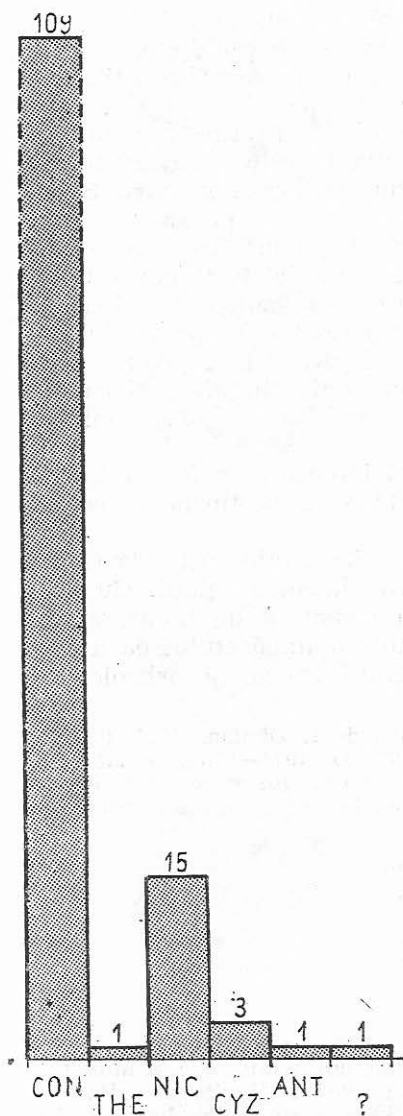

Fig. 4. Diagramă cu repartizarea monedelor pe monetării.

*	*C	*†	**
1	2	3	4
*†	**	††	**
5	6	7	8
			Δ*
			9

Fig. 5. Stele, cruci și simboluri pe monedele din tezaur.

literatura de specialitate. Tot ce știm despre el este că cuprindea 25 monede de bronz, emise, toate, de împăratul Iustinian. Din păcate un inventar al descoperirii, o precizare cronologică a acestor emisiuni, ne lipsește. Totuși, este de reținut faptul, semnificația de ordin general, că un al doilea tezaur monetar se încheie tot cu monede de la Iustinian. Și, un element în plus, care nu trebuie pierdut din vedere și nici minimalizat, că a fost găsit la baza zidurilor de incintă ale unei cetăți bizantine, de data aceasta de pe malul Dunării, cea de la Satu Nou, jud. Constanța.

Dacă tezaurul de la Satu Nou a păstrat cu strășnicie secretul structurii lui cronologice, să încercăm să vedem dacă există o cezură în înșirarea cronologică a monedelor lui Iustinian descoperite în câteva mari centre bizantine cercetate pe pământul Dobrogei. Avem în vedere situația de la Histria, precum și cea ilustrată de monedele aceluiași împărat în colecțiile Cabinetului numismatic al Muzeului din Constanța. În ceea ce privește Histria²³, monedele împăratului Iustinian afluesc an de an pînă la 543/4, după care urmează o întrerupere. Afluxul lor, al monedelor, va fi reluat începînd cu anul 547/8. Situația este aceeași atît pentru nominalul M, cît și pentru K. Ne grăbim să adăugăm, în această ordine de idei, că aceeași întrerupere se observă și în unele tezaure de monede care conțin exemplare de la Iustinian și au fost aflate la nord de Dunăre, respectiv la vest de

²³ H. Nubar, la Constantin Preda și H. Nubar, *Histria III. Descoperirile monetare, 1914—1970*, București, 1973, p. 203—204.

fluviu, la Gropeni²⁴, jud. Brăila. Într-adevăr monedele lui Iustinian din acest tezaur se opresc la anul 544/5, pentru a continua apoi cu cele emise de Justin II. Structura acestui tezaur nu credem că constituie o simplă întâmplare. Ea reflectă o situație din Scythia Minor. Într-o anumită măsură monedele din colecția Muzeului din Constanța²⁵ nu ne vin în sprijinul constatărilor noastre, poate datorită faptului că constituie o colecție. În schimb posedăm, din partea arheologilor Alexandru Suceveanu²⁶ și a colaboratorului său Constantin Scorpan, o prețioasă observație, care merită să rețină atenția noastră. Pe scurt, este vorba de sesizarea la șantierul Histria a unei monede de la Iustinian într-un strat de incendiu²⁷. Moneda de bronz se datează în anii 543/4. Deci în preajma datei de 545/6 indicată de îngroparea tezaurului nostru. Toate cele expuse mai sus ne îngăduie să formulăm ipoteza că în jurul acestei date avem de înregistrat un puternic impact venit din afară și care a avut efecte dezaastroase, deși trecătoare, pentru provincia de graniță a Imperiului.

Dacă situația este așa, atunci o anumită ipoteză ce a fost avansată în legătură cu refacerea zidurilor de incintă și a bastioanelor cetății Tomis, poate fi și ea reluată.

Încă din 1915 Vasile Pârvan²⁸ publica o inscripție găsită la Constanța, inscripție care pomenește de refacerea zidurilor cetății. Cu acel prilej Vasile Pârvan pomenea de o monedă bizantină de bronz, aflată la picioarele zidului. Pe baza anilor de domnie a împăratului ea a fost datată în anii 547/8. Ion Barnea²⁹, cunoscutul istoric și arheolog al

²⁴ Tezaurul a fost publicat pentru prima oară de I. Dimian, SCN, 1, 1957, p. 193—194. Mai recent, Octavian Iliescu, BSNR, 67—69 (1973—1975), p. 115—116, ne dă un inventar tehnic al celor 47 piese aflate în tezaur. Din acestea zece exemplare au fost emise în timpul domniei lui Iustinian. Ele se eșalonează cronologic în felul următor :

539/40	.	.	2	exemplare
540	.	.	1	"
540/1	.	.	2	"
541/2	.	.	2	"
542/3	.	.	1	"
543/4	.	.	1	"
544/5	.	.	1	"

Tezaurul continuă apoi cu exemplare bătute sub Iustin al II-lea.

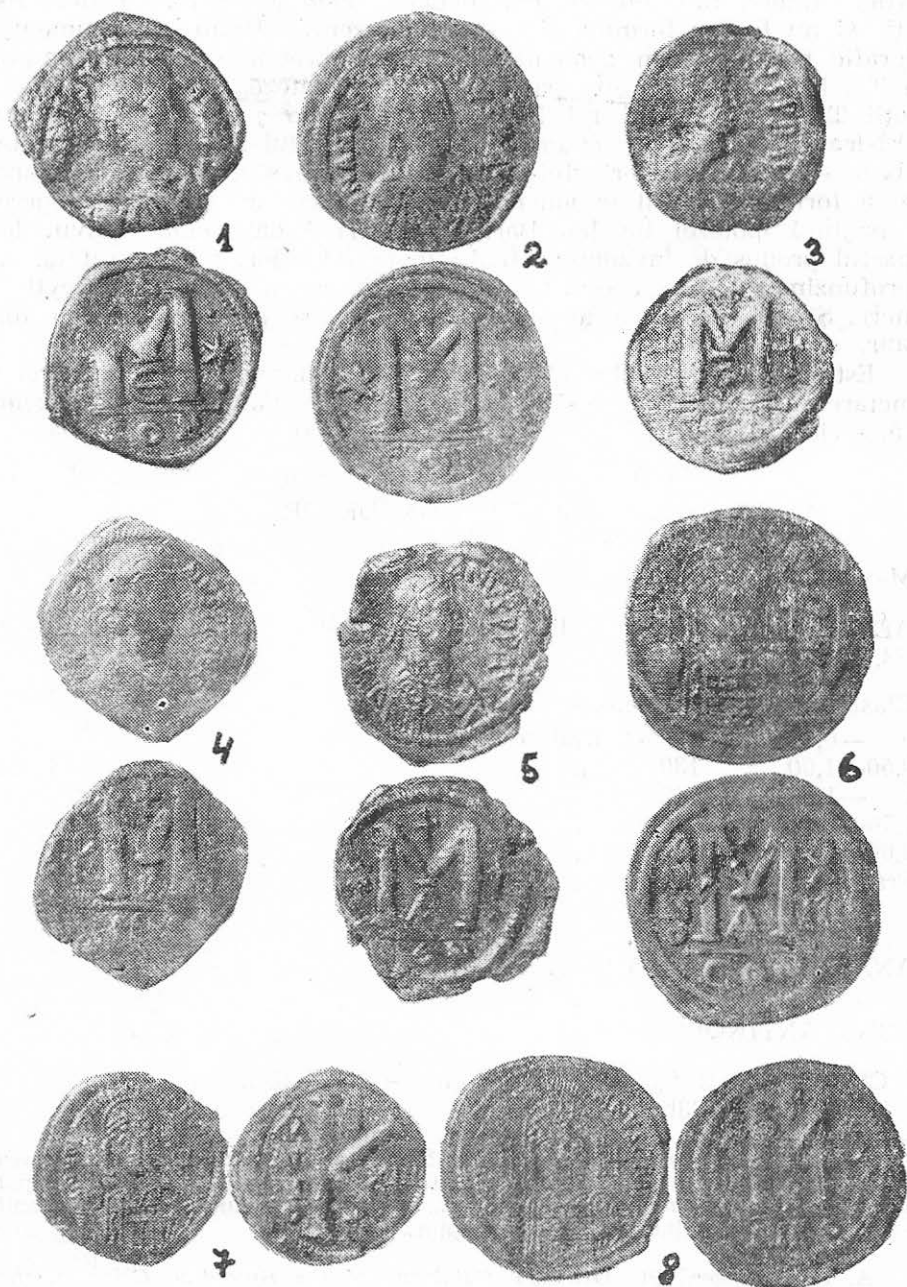
²⁵ Pentru monedele bizantine din colecția Cabinetului numismatic al Muzeului de istorie națională și arheologie din Constanța a se vedea Gh. Poenaru Bordea, *Problèmes historiques de la Dobroudja (VIe—VIIe siècles) à la lumière des monnaies byzantines traitées par des méthodes statistiques*, *Pact*, 5, 1981, p. 365—377. Pentru aspectul special care ne interesează acum, a se vedea același, *Actes du XIVe Congrès international des études byzantines*, vol. 3, București, 1976, p. 203—213. În special p. 212, unde monedele sînt eșalonate cronologic și numeric pe fiecare an de domnie al împăratului Iustinian.

²⁶ Alexandru Suceveanu, Constantin Scorpan, *Pontica*, 4, 1971, p. 167 și Gh. Poenaru Bordea, *ibid.*, 4, 1971, p. 326 și 332—333, nr. 35—39.

²⁷ Aceiași, *ibid.*

²⁸ Vasile Pârvan, *Zidul cetății Tomis*, *Anal. Acad. Rom., Mem. sect. ist. seria II, t. XXXVII*, p. 415—450.

²⁹ Ion Barnea, *op. cit.*, p. 423—424.

Pl. I. Monede de bronz din tezaur.

Scythiei Minore, face un pas mai departe. Este adevărat, cu fină discreție și nu fără a formula și o subtilă rezervă. Amintind documentul epigrafic pe care l-am pomenit mai sus, împreună cu altele similare din Tomis, dar și din alte părți, inclină să dateze refacerea zidurilor cetății Tomis în timpul lui Iustinian, în prima jumătate a secolului al VI-lea³⁰. Noi vedem aici influența documentului monetar care a stat la baza concluziilor istoricului Dobrogei romane și bizantine. Tezaurul care a format obiectul expunerii noastre aduce un argument concret în sprijinul ipotezei lui Ion Barnea, precizând data când a avut loc impactul produs de invadatori, schițând, în felul lor, atît suprafața, cît și profunzimea pe care acesta l-a avut pentru orașele și așezările Scythiei Minore. Și data aceasta este 545/6, an cu care se încheie monedele din tezaur.

Este o dovadă în plus că de la cercetarea amănunțită a tezaurelor monetare ne putem aștepta și la alte încheieri de natură istorică, economică, socială și politică.

CATALOGUL MONEDELOR

1. Maximianus.

AE 4,21 g ; 26 mm. Coh² ? RIC, ?

2-253. Minimi

Clasificați după greutate, se prezintă astfel :

0 —0,50 g	34	exemplare
0,50—1,00	130	„
1 —1,50	42	„
1,50—2,00	11	„
2,00—3,00	9	„
Fragmente	26	„

ANASTASIUS 498—518 12 ex.

CONSTANTINOPOL

254. CON, M, off. B, fig. 5/4 ? ∇ 18,40 g ; 34 mm. C.b.t.

DOC, I, p. 19, 23b.1.

³⁰ Ibid. „La Tomis, trei inscripții în limba greacă atestă despre refacerea zidurilor cetății în prima jumătate a secolului al VI-lea, cel mai probabil în timpul lui Iustinian“. Iar ceva mai departe, adaugă... „O monedă a lui Iustinian, din anii 547—548, s-a găsit chiar lângă zidul cu inscripție...“

³¹ Prescurtări :

DOC : A. R. Bellinger, Ph. Grierson, *Catalogue of the Byzantine Coins in the Dumbarton Oaks Collection and the Whittemore Collection*. A. R. Bellinger, *Anastasius I to Maurice (491—602)*, Washington, 1966. off : Officina. C = conservarea ; b = bună ; f = foarte ; p = puțin ; s = satisfăcător ; sl = slab ; t = tocit.

255. CON, M, off., B, fig. 5/4. $\sphericalangle$ 13,60 g ; 30,5 mm. C.b.t. Pl. I.1.
DOC, 1, p. 19, 23b.1 și urm.
256. [C]ON, M, off. E, fig. 5/8. $\sphericalangle$ 16,19 g ; 34,5 mm. C.s.t.
DOC, 1, p. 22, 23, j. 2, tip gen.
257. CON, M, off. E, fig. 5/4. $\downarrow$ 16,69 g ; 34,5 mm. C.s. Imprimarea
tiparului monetar este necompletă.
DOC, 1, p. 21, 231, tip gen.
258. [CO]N, M, off. Δ , fig. 5/8. $\downarrow$ 8,62 g ; 26 mm. C.b.t.
DOC, 1, p. 15, 20 d.1.
259. [C]ON, M, off. E, fig. 5/8. $\downarrow$ 17,15 g ; 32 mm. C.b.t. Pl. I.2.
DOC, 1, p. 22, 23j.2.
260. [CON], M, off. ? fig. 5/8. $\sphericalangle$ 9,43 g ; 23 mm. C.s.
DOC, 1, p. 15, 20a, tip gen.
261. CON, M, off. ? fig. 5/4. $\downarrow$ 17,12 g ; 35,5 mm. C.s.
DOC, 1, p. 18, 23a. 1, tip gen.
262. [CON], M, off. B, fig. 5/4. $\sphericalangle$ 14,57 g ; 32,5 mm. C.s.
DOC, 1, p. 19, 23 b.1.
263. CON, M, off. ? fig. 5/2. $\downarrow$ 8,58 g ; 22,5 mm. Perioada a doua.
DOC, 1, p. 15, 20a.1, tip gen.
264. CON, K, off. E. $\downarrow$ 7,25 g ; 27 mm. C.b.t.
DOC, 1, p. 24, 24g.1.
265. CON, K, off. E. $\downarrow$ 7,79 g ; 27,5 mm. C.s.t.
DOC, 1, p. 24, 24g.1.

IUSTINUS I 518—527

Constantinopol

266. CON, M, off. A, fig. 5/3. $\sphericalangle$ 17,43 g ; 32,5 mm. C.b.t.
DOC, 1, p. 40, 9a.2.
267. CON, M, off. A, fig. 5/3. $\sphericalangle$ 11,02 g ; 29,5 mm. C. rea avers.
DOC, 1, p. 40, 9a.1.
268. [CON], M, off. A, fig. 5/4. $\sphericalangle$ 16,60 g ; 33 mm. C.s.t.
DOC, 1, p. 39, 8a.3.
269. CON, M, off. A, fig. 5/5. $\sphericalangle$ 16,58 g ; 31,5 mm. C.b.t.
DOC, 1, p. 40, 9a.1.
270. CON, M, off. A ? fig. 5/5. $\downarrow$ 15,55 g ; 31,5 mm. C.b.t.
DOC, 1, p. 40, 9a.1.

271. CON, M, off. A, fig. 5/5. ↓ 10,81 g ; 29 mm. C.s.t.
DOC, 1, p. 40 9a.1.
272. CON, M, off. A, fig. 5/6. ↓ 17,80 g ; 30 mm. C.b.t.
DOC, 1, p. 39, 8a.1.
273. C[ON], M, off. A ? fig. 5/4 ?, 5 ? ↓ 13,39 g ; 30,5 mm. C.b.t. Imprimarea tiparului monetar pe rv. este defectuoasă.
DOC, 1, p. 40, 9a.1, tip gen.
274. CON, M, off. A, fig. 5/6. ↙ 16,95 g ; 32,5 mm. C.b.t.
DOC, 1, p. 39, 8a.2.
275. CON, M, off. A, fig. 5/4. ↘ 15,67 g ; 31 mm. C.s.t.
DOC, 1, p. 39, 8a.3.
276. CON, M, off. A, fig. 5/4. ↘ 15,44 g ; 33 mm C.s.t.
DOC, 1, p. 39, 8a.3.
277. CON, M, off., B, fig. 5/3. ↓ 16,80 g ; 30 mm. C.b. Tipar „obosit“ și imprimarea defectuoasă pe jumătatea superioară a av. și partea respectivă de pe rv.
DOC, 1, p. 39, 8b.1.
278. CON, M, off. B, fig. 5/5. ↗ 14,64 g ; 30,5 mm. C.b.t.
DOC, 1, p. 40, 9b.1.
279. [CON], M, off. B, fig. 5/5. ↘ 16,54 g ; 31,5 mm. C.s.t.
DOC, 1, p. 40, 9b.1.
280. CON, M, off. B, fig. 5/4. ↓ 14,75 g ; 31 mm. C.b.t.
DOC, 1, p. 39, 8b.1.
281. CON, M, off. B, fig. 5/4. ↘ 15,79 g ; 30 mm. C.b.t.
DOC, 1, p. 39, 8b.1.
282. CON, M, off. B, fig. 5/4. ↗ 17,49 g ; 32 mm. C.b.t.
DOC, 1, p. 39, 8b.1.
283. CO[N], M, off. B, fig. 5/5 ? ↗ 15,12 g ; 32,5 mm. C.s.t. Imprimarea tiparului monetar este parțială.
DOC, 1, p. 40, 9b.1 (?).
284. [CO]N, M, off. Γ, fig. 5/4. ↗ 16,52 g ; C.b.t.
DOC, 1, p. 39, 8c.1.
285. CON, M, off. Γ ? fig. 5/4 ? ↗ 15,81 g ; 31 mm. C.b. Defecte de batere.
DOC, 1, p. 39, 8c.1.
286. CO[N], M, off. Γ, fig. 5/5. ↘ 17,67 g ; 31,5 mm. C.b. Imprimarea parțială av. dr. și rv.
DOC, 1, p. 41, 9c.1.

287. CON, M, off. Δ , fig. 5/4. $\swarrow$ 17,20 g ; 32 mm. C.b.t.
DOC, 1, p. 40, 8d.
288. CO[N], M, off. Δ , fig. 5/3. $\uparrow$ 17,69 g ; 32 mm. C.b.t.
DOC, 1, p. 41, 9d.1.
289. [CO]N, M, off. Δ , fig. 5/5. $\nearrow$ 16,85 g ; 30 mm. C.s.t.
DOC, 1, p. 41, 9d.2.
290. CON, M, off. Δ , fig. 5/5. $\searrow$ 16,28 g ; 30 mm. C.s.t.
DOC, 1, p. 41, 9d.2.
291. CON, M, off. Δ , fig. 5/5. $\searrow$ 15,35 g ; 30,5 mm. C.s.t.
DOC, 1, p. 41, 9d.2.
292. CON, M, off. Δ , fig. 5/5. $\downarrow$ 15,47 g ; 31 mm C.s.t.
DOC, 1, p. 41, 9d.2.
293. CON, M, off. E, fig. 5/4. $\swarrow$ 14,14 g ; 30 mm. C.s.
DOC, 1, p. 40, 8e.1.
294. CON, M, off. E, fig. 5/4. $\swarrow$ 15,66 g ; 32,5 mm. C.s.t.
DOC, 1, p. 40.
295. CON, M, off. E, fig. 5/7. $\swarrow$ 13,16 g ; 31 mm. C.b.t. Surfrapată.
DOC, 1, p. 41, 10, dar officina B.
296. CON, M, off. E, fig. 5/7. $\swarrow$ 16,29 g ; 31 mm. C.b.t. Pl. I.3.
DOC, 1, pl. 7, 11, dar officina B. Pentru text, ibid., p. 41, 11, dar
o descrie „Above cross. To 1. cross. To r. crescent invard. In ex.
CON. Beneath, E“. Dar pe planșe, unde trimite autorul, se văd
bine cele două cruci, dr. și st.
297. [CON], M, off. E, fig. 5/7. $\uparrow$ 15,90 g ; 29,5 mm. C.s.t.
DOC, 1, p. 41, 10.
298. [CON], M, off. E, fig. 5/8. $\swarrow$ 16,03 g ; 32,5 mm. C.s. Imprimarea
slabă av. sus și rv.
DOC, 1, p. 40, 8e.3.
299. CON, M, off. $\sqcap$ (litera E inversată), fig. 5/8. $\searrow$ 13,69 g ; 30 mm.
C.b.t.
DOC, 1, p. 40, 8e.1. Variantă, litera officinei fiind inversată.
300. CON, M, off. ? fig. 5/3. $\nearrow$ 16,10 g ; 33 mm. C.b.t.
DOC, 1, p. 40, 9a.1.
301. [CON], M, off. ? fig. 5/5. $\swarrow$ 15,07 g ; 30 mm. C.s. Imprimarea par-
țială av. jumătatea superioară și revers.
DOC, 1, p. 40, 9a.1, tip gen.
302. CO[N], M, off. A sau Δ , fig. 5/5. $\downarrow$ 14,25 g ; 32 mm. C.s. Dublă
batere.
DOC, 1, p. 40, 9a.2.

303. C[ON], M ? off. ? fig. 5/4. ↙ 12,05 g ; 31 mm. C.sl.t.
DOC, 1, p. 39, 8a.5, tip gen.
304. CON, M, off. B ? fig. 5/4. ↙ 16,87 g ; 33 mm. C.b.t.
DOC, 1, p. 39, 8a.5, tip gen.
305. K, off. A. ↑ 7,29 g ; 25,5 mm. C.s.t.
DOC, 1, p. 42, 14a.
306. K, off. B, fig. 5/4. ↙ 9,52 g ; 23,5 mm. C.b.t.
DOC, 1, p. 42, 15b.1.
307. K, off. B, fig. 5/4. ↓ 9,00 g ; 26 mm. C.s.t.
DOC, 1, p. 42, 15b.1.
308. K, off. Γ, fig. 5/4. ↑ 8,90 g ; 25,5 mm. C.b.t.
DOC, 1, p. 43, 15c.1.
309. K, off. Γ, fig. 5/4. ↙ 8,63 f ; 25,5 mm. C.b.t.
DOC, 1, p. 43, 15c.1.
310. K, off. Λ. ↑ 8,10 g ; 28 mm. C.b.t.
DOC, 1, p. 42, 14d.
311. K, off. Δ, fig. 5/4. ↑ 7,55 g ; 23,5 mm. C.s.t.
DOC, 1, p. 42, 14d.
312. K, off. Δ, fig. 5/4. ↑ 11,19 g ; 26 mm. C.b.t.
DOC, 1, p. 43, 15d.1.
313. K, off. E, fig. 5/4. ↓ 7,99 g ; 26 mm. C.s.t.
DOC, 1, p. 43, 15e.
314. Pentanoumion. ↓ 2,39 g ; 15 mm. C.b.t.
DOC, 1, p. 45, 21b.1.

THESSALONICA

315. Nominal : două nummia.
Rv. B, dar vag. In st. și dr. stea ?
DOC, 1, p. 48, 27.

NICOMEDIA

316. NIKM, M, off. A, fig. 5/5. ↙ 16,67 g ; 30,5 mm. C.b.t.
DOC, 1, p. 49, 31.
317. NIKM, M, off. A, fig. 5/5. ↗ 16,20 g ; 30,5 mm. C.b.t.
DOC, 1, p. 49, 31.

318. [NI]KM, M, off. A, fig. 5/5. ↙ 16,88 g ; 33 mm. C.s.t.
DOC, 1, p. 49, 31.
319. NIKM, M, off. A ? fig. 5/6. ↙ 16,23 g ; 30 mm. C.b.t. Pe av. legenda DNIVTS + (deasupra capului), apoi NVS...
DOC, 1, p. 49, 29b.2, tip gen.
320. NIKM, M, off. A, fig. 5/4. ↙ 15,84 g ; 34,5 mm. C.s. Ștanța uzată, imprimarea slabă.
DOC, 1, p. 48, 28a.1.
321. NIKM, M, off. B, fig. 5/7. ↙ 16,25 g ; 30,5 mm C.sl.t.
DOC, 1, p. 49, 33b.1.
322. NIK, M, off. B, în exergă IN, iar în cîmp st. K. Numele atelierului trebuie citit invers : NIK. ↗ 13,04 g ; 32,5 mm. C.s.t. Pl. I, 4.
DOC, 1, p. 48 și urm., tip gen.
323. NI, K, off. A ? ↓ 8,46 g ; 25 mm. C.s.t.
DOC, 1, p. 50, 34a.1.
Cyzicus
324. K[YZ], M, off. A, fig. 5/6. ↙ 16,96 g ; 29 mm. C.b.t.
DOC, 1, p. 51, 38.
325. KY, K, off. A, ↗ 7,12 g ; 25,5 mm. C.sl.t.
DOC, 1, p. 52, 42.

IUSTINIANUS. Emisiuni 527—538.

CONSTANTINOPOL

326. CON, M, off. A, fig. 5/5. ↙ 16,80 g ; 31,5 mm. C.s.t.
DOC, 1, p. 78, 28a.1, variantă prin stea, fig. /4.
327. CON, M, off. A, fig. 5/5. ↓ 18,22 g ; 30,5 mm. C.s. Ștanța „obosită“, av. st., precum și rv. partea corespunzătoare.
DOC, 1, p. 78, 28a.1, variantă.
328. CON, M, off. A, fig. 5/5. ↗ 17,18 g ; 29,5 mm. C.sl.t.
DOC, 1, p. 78, 28a.1, variantă.
329. CON, M, off. A, fig. 5/5, var. ↙ 17,40 g ; 33,5 mm. C.b.t. Pl. I, 5.
DOC, 1, p. 78, 28a.1, variantă.
330. CON, M, off. A, fig. 5/5. ↙ 18,52 g ; 31 mm. C.s. Ștanța „obosită“ av. st. și partea respectivă de pe rv.
DOC, 1, p. 78, 28a.1.
331. CON, M, off. A, fig. 5/3 ? ↙ 17,18 g ; 30 mm. C.s. Ștanța „obosită“.
DOC, 1, p. 78, 28a.1, tip gen.

332. CON, M, off. A, fig. 5/7 ? ↓ 16,51 g ; 31 mm. C.s. Ștanța „obosită“.
DOC, 1, p. 41, 10 variantă *officina*.
333. CON, M, off. A, fig. 5/3. ↙ 16,49 g ; 29,5 mm. C.s. Ștanța „obosită“.
DOC, 1, p. 40, 9a.1, tip gen.
334. CON, M, off. B, fig. 5/5. ↙ 16,96 g ; 30 mm. C.s.t.
DOC, 1, p. 78, 28b.1.
335. CON, M, off. B, fig. 5/5. ↙ 16,59 g ; 29 mm. C.b.t.
DOC, 1, p. 78, 28b.1.
336. CON, M, off. B, fig. 5/3. ↙ 17,24 g ; 29 mm. C.s.t.
DOC, 1, p. 78, 28b.1, var. *stea*.
337. CON, M, off. B, fig. 5/3. ↙ 18,78 g ; 30,5 mm. C.s.t.
DOC, 1, p. 78, 28b.1.
338. CON, M, off. B, fig. 5/6. ↗ 17,56 g ; 32 mm. C.b.t.
DOC, 1, p. 80, 30c.
339. CON, M, off. B, fig. 5/5 ? ↙ 17,96 g ; 38,5 mm. C.s.t.
DOC, 1, p. 78, 28b.1.
340. CON, M, off. Γ, fig. 5/3. ↙ 16,94 g ; 30 mm. C.s.t.
DOC, 1, p. 79, 28c.1.
341. CON, M, off. Γ, fig. 5/3. ↗ 15,86 g ; 30,5 mm. C.b.t.
DOC, 1, p. 79, 28c.1.
342. CON, M, off. Γ, fig. 5/5. ↙ 19,09 g ; 29,5 mm. C.b.t.
DOC, 1, p. 79, 28c.3.
343. CON, M, off. Γ, fig. 5/5 ? ↗ 14,17 g ; 31 mm. C.s.t. Ștanțele „obosite“.
DOC, 1, p. 79, 28c.1, tip gen.
344. C[O]N, M, off. Δ, fig. 5/5. ↓ 14,65 g ; 31 mm. C.s.t.
DOC, 1, p. 79, 28d.1.
345. CON, M, off. Δ ? fig. 5/3. ↗ 17,04 g ; 31 mm. C.s.t.
DOC, 1, p. 79, 28d.5.
346. CON, M, off. E, fig. 5/7. ↑ 17,21 g ; 31,5 mm. C.s. Ștanța „obosită“.
DOC, 1, p. 41, 11 variantă.
347. CON, M, off. E, fig. 5/7. ↙ 17,11 g ; 33 mm. C.s. Imprimarea tiparului av. sus și dr. foarte slabă.
DOC, 1, p. 79, 29a.1.
348. CON, M, off. E, fig. 5/4 ? ↓ 19,32 g ; 35,5 mm. C.rea.
DOC, 1, p. 80, 30h.
349. CON, M, off. ? fig. 5/2. ↓ 18,37 g ; 32 mm. C.s.t. Ștanțele „obosite“.
DOC, 1, p. 81, 32.1.

350. [CON ?], M, off. ? fig. 5/7. ↗ 16,66 g ; 31 mm. C.sl.t.
DOC, 1, p. 41, 10, tip gen.
351. [---?], M, Av. imprimat doar parțial, iar rv. deloc. Ax ? 15,69 g ;
30 mm.
DOC, 1, p. ?
352. CON, M, off. ? fig. 5/3 ?, 5 ? 7 ? ↓ 15,35 g ; 32 mm. C.sl. Ștanța
uzată av. jos.
DOC, 1, p. 78, 28a.1, tip gen.
353. C[ON], M, off. ? fig. 5/5. ↓ 14,50 g. 31 mm. C.sl.t.
DOC, 1, p. 78, 28b.1, tip gen.
354. CON, M, off. ? fig. 5/3. ↙ 16,31 g ; 30,5 mm. C.sl.t.
DOC, 1, p. 78, 28a.1 și urm.
355. K, off. A, fig. 5/6. ↓ 8,72 g ; 25 mm. C.s. Ștanța „obosită“ av. st.
DOC, 1, p. 81, 33a.
356. K, off. Δ. ↗ 8,52 g ; 24 mm. C.sl.t.
DOC, 1, p. 81, 33c.1.
357. K, off. E, fig. 5/4. ↙ 9,19 g ; 26 mm. C.s.t.
DOC, 1, p. 81, 33d.
358. K, off. ? fig. ? ↑ 5,73 g ; 23,5 mm. C.sl.t.
DOC, 1, p. 81, 33a, tip gen.

IUSTINIANUS post 538

359. CON, M, off. A, X/III = 539—40. ↙ 21,33 g ; 39 mm. C.f.b. Pl. I, 6.
DOC, 1, p. 85, 38a.2.
360. CON, M, off. A, X/Ⅳ = 541/2. ← 22,61 g ; 37,5 mm. C.f.b.
DOC, 1, p. 96, 65a.
361. CON, M, off. Δ, XⅣ = 541/2. ↙ 24,03 g ; 38,5 mm. C.b.t.
DOC, 1, p. 88, 40d.1.
362. CON, M, off. Δ, XⅣ/I = 542/3. ↙ 21,07 g ; 35 mm. C.b.
DOC, 1, p. 89, 41d.1.
363. CON, M, off. Δ, X/Ⅳ/II = 543/4. ↙ 19,24 g ; 33 mm. C.s.t.
DOC, 1, p. 89, 42d.1.
364. CON, M, off. Δ, X/Ⅳ/III = 544/5. ↙ 19,77 g ; 32,5 mm. C.b.
DOC, 1, p. 90, 43e.2.
365. K, off. A, XIII = 539/40. ↙ 14,09 g ; 29 mm. C.f.b.
DOC, 1, p. 96, 63b.

366. K, off. Γ , XIII = 539/40. $\swarrow$ 12,77 g; 29 mm. C.f.b. Pl. I, 7.
DOC, 1, p. 96, 63c.
367. K, off. A, X Υ = 541/2. $\leftarrow$ 12,07 g; 29 mm. C.b.p.t.
DOC, 1, p. 96, 64a.1.
368. K, off. Γ , X Υ = 541/2. $\nearrow$ 9,29 g; 26 mm. C.b.
DOC, 1, p. 96, 65c.
369. K, off. Δ , X Υ I = 542/3. $\uparrow$ 9,78 g; 26 mm. C.b.
DOC, 1, p. 97, 66c.
370. K, off. E, X/ Υ I/II/I = 545/6. $\swarrow$ 10,34 g; 27 mm. C.sl.t.
DOC, 1, p. 97, 69, variantă prin cifra anului.
371. K, off. E, X/ Υ I/II/I = 545/6. $\swarrow$ 10,95 g; 26 mm. C.s.t.
DOC, 1, p. 97, 69, var. prin cifră.
372. I, X/ Υ /II. = 543/4. $\downarrow$ 3,97 g; 18 mm. C.sl.t.
DOC, 1, p. 98, lipsă.
373. Pentanummion.
 $\downarrow$ 2,39 g; 14 mm. C.s.t. (Fig. 5/9).
DOC, 1, p. 82, 35a. Varietate : st. Δ .
374. Pentanummion.
 $\downarrow$ 2,93 g; 19 mm. C.s.t.
DOC, 1, p. 82, 35b.1.
- NICOMEDIA
375. NIKM, M, off. A, fig. 5/5. $\swarrow$ 18,90 g; 30,5 mm. C.s.t.
DOC, 1, p. 78, 28a.1, variantă, stea.
376. NIKM, M, off. A, fig. 5/5. $\swarrow$ 17,24 g; 31 mm. C.s.t.
DOC, 1, p. 110, 109.1.
377. NIKM, M, off. B, fig. 5/7. $\swarrow$ 17,43 g; 30 mm. C.s.t.
DOC, 1, p. 110, 110.1.
378. NIKM, M, off. B, fig. 5/7. $\swarrow$ 15,38 g; 33 mm. C.s.t.
DOC, 1, p. 49, 33b.1.
379. NIKM, M, off. A, fig. 5/5. $\swarrow$ 16,61 g; 30 mm. C.s.t.
DOC, 1, p. 109—110, 109.1.
380. NIKO, M, off. B, X/ Υ /II/I = 544/5. $\swarrow$ 20,63 g; 33 mm. C.b.t.
Pl. I, 8.
DOC, 1, p. 90, 43b.1, variantă cifra.

381. NI, K, X/4/II = 543/4. ↓ 9,82 g ; 27 mm. C.s.t.
DOC, 1, p. 120, 143.

KYZIKOS

382. KYZ, M, off. B, ↘ 16,07 g ; 34 mm. C.sl.
DOC, 1, —

ANTIOHIA

383. THE4P, M, off. Γ, fig. 5/8. ↙ 17,77 g ; 30,5 mm. C.b.
DOC, 1, p. 136, 206c.1.

UN TRÉSOR DE MONNAIES BYZANTINES DÉCOUVERT À CONSTANȚA

Résumé

Le trésor a été découvert en 1929 sur le territoire de la ville de Constanța. (Fig. 1). Il se trouvait abrité dans un pot en argile, qu'on n'a pas conservé. De ce trésor on a récupéré 383 monnaies de bronze, pendant que d'autres 50—60 exemplaires ont été vendus à des antiquaires. Parmi les monnaies récupérées 253 sont des minimi (inclusivement 1 AE de Maximien). Ces monnaies sont mal conservées et en partie, fragmentaires. Il semble qu'elles aient été frappées par Anastase, Justin Ier et Justinien. Le reste des 130 monnaies ont été examinées avec attention et elles sont présentées dans le Catalogue des monnaies. Ce lot de monnaies constitue la matière de notre étude.

En ce qui regarde les ateliers monétaires dans lesquels les 130 monnaies ont été frappées, celui de Constantinople, la Capitale de l'Empire, est sur le premier plan avec 109 exemplaires, représentant 83,85% du total des monnaies déterminées. Puis vient celui de Nicomédie avec 15 exemplaires (11,54%) et celui de Cyzique avec 3 exemplaires (2,31%). En même temps les ateliers de Thessalonique, d'Antioche, comme aussi un exemplaire dont l'atelier monétaire n'a pas été précisé sont présents dans notre trésor seulement par une seule monnaie. Pour vérifier si les indications offertes par le trésor de Constanța ont une signification plus générale pour l'ensemble de la Scythie Mineure, nous avons fait appel à des recherches similaires, déjà publiées, toujours dans la même province l'Empire byzantin, à Histria, à Dinogetia, à l'étude de la collection numismatique du Musée de Constanța, comme aussi à quelques trésors découverts au nord du Danube, dans le „Barbaricum“. Comme il résulte du tableau dressé par nous, ci-dessus, (p. 269), il ressort que la situation est, en général, la même. On peut donc conclure que les indications fournies par notre trésor sont valables pour l'entière province de la Scythie Mineure.

Les variantes vis-à-vis de DOC sont mentionnées dans le Catalogue des monnaies. (Fig. 5 et pl. I). Le trésor, qui se trouve actuellement dans le Cabinet numismatique de l'Institut d'Archéologie de Bucarest, a été enfoui peu de temps après 545/6. Notre dépôt est un important document pour l'étude de la vie économique de la métropole de Tomis, de la Scythie Mineure, mais, en même temps, de l'Empire byzantin dans la première moitié du VIe siècle.

Liste des illustrations

- Fig. 1.* Le plan du municpe de Constanța, avec le fauborg Anadolchioi et la rue Poporului, où on a découvert le trésor monétaire.
- Fig. 2.* Diagramme avec la répartition des monnaies par empereurs.
- Fig. 3.* Diagramme avec la répartition des monnaies par des nominaux.
- Fig. 3b.* La même diagramme, mais avec les nominaux transformés en minimi.
- Fig. 4.* Diagramme avec la répartition des monnaies par des ateliers monétaires.
- Fig. 5.* Étoiles, croix, symboles et sigles sur les monnaies.
- Pl. I. Monnaies de bronze du trésor.